

Stian Elstad Andresen

Å se bak atferden: Barn utsatt for omsorgssvikt

Looking Through the Behavior: Maltreated Children

Bacheloroppgave i barnevern

Veileder: Roar Sundby

Mai 2020

Stian Elstad Andresen

Å se bak atferden: Barn utsatt for omsorgssvikt

Looking Through the Behavior: Maltreated Children

Bacheloroppgave i barnevern

Veileder: Roar Sundby

Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap

Institutt for sosialt arbeid

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

I denne oppgaven søker å finne svar på hvordan omsorgssvikt kan påvirke senere utvikling av atferdsvansker og hvilke konsekvenser dette kan medføre i livet. For å komme nærmere et svar har jeg brukt litteratursøk som metode for oppgaven. Litteratursøket har hatt som mål å finne relevant teori og forskning om temaet. Oppgaven tar først for seg det teoretiske perspektivet som beskriver kompleksiteten i hvordan barnet blir påvirket av miljøet rundt seg og hvordan det kan føre dem i en negativ retning. Jeg vil se om disse teoriene støttes opp av forskningen som har blitt gjort på sammenhengen mellom omsorgssvikt og antisosial atferd samt betydningen av tilknytning. Dette gjør jeg ved å drøfte funnene i lys av de teoretiske rammene som er presentert. Til slutt vil jeg gi tre ulike teoretiske perspektiver på hvordan atferdsvansker kan forstås, der fokuset flyttes over på forholdene rundt barnet, og ikke barnet selv. Grunnen til det er for at fremtidige offentlige hjelpeinstanser samt barnehage og skole kan bli oppmerksomme på hva som skjuler seg bak atferden og at reduksjon i en eller flere risikofaktorer hjelper.

Abstract

I seek to find an answer between how child maltreatment can affect the development of antisocial behavior and the consequences that can occur later in life. To try to find an answer I have used literature search as a method for this thesis. The goal of the literature search was to find relevant theories that describe the complexity in how a child get affected by their surrounding environment, and how it can lead to a negative direction. I will examine if these theories are supported by the research that has been conducted on the correlation between child maltreatment and antisocial behavior, as well as the importance of attachment. I do this by discussing the findings light of the theoretical frameworks presented in the thesis. I present three different theories that discuss how antisocial behavior can be understood, with a focus on the environment that the child is in, and not the child itself. I'm presenting this so that the welfare services, schools and kindergartens are further able to see what lies behind the antisocial behavior and that reducing one or more risk factors will be helpful.

INNHold

Sammendrag	1
1.0 INNLEDNING.....	3
1.1 Bakgrunn for valg av tema.....	3
1.2 Barnevernsfaglig relevans.....	3
1.3 Presentasjon av problemstilling.....	4
1.4 Avgrensning og begrepsmessige avklaringer.....	4
1.5 Oppgavens oppbygning	5
2.0 METODE.....	6
2.1 Presentasjon av metode.....	6
2.2 Kildekritikk.....	6
2.3 Litteratursøk.....	7
3.0 TEORETISK REFERANSERAMME.....	8
3.1 Atferdsvansker	8
3.1.1 Kriminalitet	9
3.2 Omsorgssvikt.....	9
3.2.1 Tilknytning og oppdragelsesformer.....	9
3.3 Transaksjonsmodellen og utviklingsøkologiske teori.....	11
3.4 Risiko- og beskyttelsesfaktorer	12
4.0 FUNN	13
4.1 Funn basert på manuelle søk	13
4.2 Funn basert på søk i databaser.....	13
5.0 DISKUSJON.....	19
5.1 Antisosial atferd sett i lys av omsorgssvikt.....	19
5.2 Antisosial atferd sett i lys av tilknytning	20
5.3 Utvikling av atferdsvansker og senere konsekvenser	21
5.4 Ulike perspektiver på atferdsvansker og hvorfor de forekommer	22
5.4.1 Det sosialkonstruksjonistiske perspektiv.....	23
5.4.2 Sosial interaksjonslæringsteori	23
5.4.3 Sosial-kognitiv teori.....	23
6.0 AVSLUTTENDE BEMERKNINGER.....	24
LITTERATUR.....	25

1.0 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn for valg av tema

I arbeidet med valg av tema for oppgaven var dette en enkel og kort prosess for min del. Dette er fordi bakgrunnen for hvorfor jeg valgte å studere barnevern og hva jeg ønsket å skrive bacheloroppgave om, henger sammen. Jeg har valgt å skrive om barn og unge med atferdsvansker, et tema jeg har hatt et forhold til i min egen barndom. Jeg fikk diagnosen ADHD tidlig på barneskolen og fungerte ikke i klasserom med mange elever samtidig og kun en lærer med mine medelever. Jeg var likevel naturlig skoleflink, men fulgte aldri med i undervisningen og var meget impulsiv. Jeg kunne slå andre, kaste ting på læreren eller velte stoler. I det lange løp ville dette gjort at jeg havnet bakpå faglig. Det ble derfor besluttet at jeg fra 2. klasse skulle begynne på en spesialskole med tilrettelagt undervisning. En skole få elever i forhold til antall lærere. Der og da følte jeg det som et svik fra både mine foreldre og rektor. Sett i etterkant har det at jeg fikk rett hjelp til rett tid gjort at jeg har klart meg bra i livet. Dette kombinert med to omsorgsfulle foreldre i full jobb. I etterkant har det fått meg til å tenke på de som hverken hadde det samme gode utgangspunktet som meg på hjemmebane, ei heller fikk hjelpen de hadde behov for. Jeg var selv aldri involvert i barnevernet, men fikk riktig hjelp av skolesystemet. Dette har gjort meg interessert i og opptatt av å hjelpe barn som sliter med atferdsvansker. Hva er kan være bakgrunnen for at de har den type atferd? Hvilke konsekvenser kan det få for barna om barnevernet og hjelpesystemet rundt ikke gir den hjelpen de trenger?

1.2 Barnevernsfaglig relevans

Alle barn er deltakere i et sosialt system som danner betingelser og rammer for hvordan de handler. Det er typisk for den vestlige verden å tenke at alle problemer har en årsak. Hvis vi tenker slik hva gjelder atferdsproblematikk, vil vi automatisk fatte søkelyset bort fra omgivelsene, og til personen. Vi tillegger personen visse egenskaper, vansker, eller skader, og legger for lite vekt på forholdene rundt barnet og hvorfor det handler som det gjør. Dette er betraktet innenfor psykologifaget som den grunnleggende attribusjonsfeil. Dette ser vi, også gjennom denne oppgaven, ved begrepsbruk som atferdsvansker, emosjonelle og sosiale vansker, psykiske vansker samt diagnoser som Tourettes Syndrom, Aspergers Syndrom og ADHD. For barnevernet er det viktig å benytte seg av et systemteoretisk teori, som anerkjenner kompleksiteten i atferd. Hensiktene er å finne sammenhenger mellom omgivelsene og individets atferd, ikke årsakene til atferd. Vi forsøker å avdekke faktorer og

mønstre som opprettholder problematferden. I dag legges det for mye vekt på at barnet skal endre sin atferd, uten å se på systemet rundt. Hvis barnet blir bedt om å endre atferden, uten en reduksjon relasjonene, mønstrene og strukturene som er årsaken til problemene (Nordahl et al., 2005, s. 12).

1.3 Presentasjon av problemstilling

Min problemstilling er som følger: *«Hva kan en barndom preget av omsorgssvikt ha å si for senere utvikling av atferdsvansker og hvilke konsekvenser kan det medføre?»*

1.4 Avgrensning og begrepsmessige avklaringer

Oppgaven avgrenses til å omhandle utviklingen av atferdsvansker i ungdomsalder i lys av opplevd omsorgssvikt i barndom. Jeg ser så på hvilke konsekvenser atferdsvansker og antisosial atferd kan få i voksen alder. Jeg vil ikke belyse hvilke behandlingstiltak som egner seg overfor disse barna og ungdommene, betydningen av resiliens (barn som ikke utvikler vansker tross omsorgssvikt) og genetiske forhold.

På bakgrunn av litteratursøket har jeg valgt ut artikler som egner seg til å besvare min problemstilling. Jeg gjennomgår ikke de statistiske formlene som ligger bak forskningen, men redegjør for utvalget som er analysert, metoden som er brukt og konklusjonene de har kommet frem til. Grunnen til det er at det ikke er et krav i vårt bacheloremne og at vi ikke har hatt undervisning om kvantitativ analyse.

Jeg benytter ungdom på samme måte som det engelske begrepet «adolescent», som er en betegnelse på individer fra 13-19 år. Barn brukes om individer fra 0-12 år. Voksne brukes om individer fra myndighetsalder, 18 år. Jeg bruker begrepene «atferdsvansker», «antisosial atferd», «atferdsproblemer», «atferdsforstyrret», «problematferd» og «atferdsproblematikk» som synonyme. Begrepene «kriminalitet» og «rusmisbruk»/«ulovlig» rusbruk brukes om en type antisosial atferd. Når det gjelder ordet «atferdsforstyrret», må jeg påpeke at det ikke er en henvisning til den psykiatriske diagnosen.

Jeg må påpeke at det engelske begrepet «child maltreatment» skal oversettes til «omsorgssvikt» på norsk. Oversettes dette direkte, blir det «mishandling av barn», som er feil. Hvis man referer til «mishandling av barn», er child abuse» korrekt oversettelse.

«Omsorgssvikt» er et samlebegrep som omfatter vanskjøtsel/forsømmelse og/eller psykisk og fysisk mishandling og/eller seksuelle overgrep.

1.5 Oppgavens oppbygning

Jeg ønsker å belyse to forhold: 1) Hvilken betydning omsorgssvikt i barndommen kan ha for utviklingen av atferdsvansker i ungdoms- og voksenlivet og 2) Hvilke konsekvenser antisosial atferd kan medføre både i ungdomsalder og som voksen.

I kapittel 1 har jeg nå redegjort for bakgrunn av valg av tema og dets barnevernfaglige relevans. Jeg har så presentert min problemstilling og avgrensning, og er nå i gang med å presentere min disposisjon av oppgaven.

I kapittel 2 vil jeg redegjøre for hva metode er og begrunne mitt metodevalg, litteratursøk. Jeg vil så redegjøre for hva kildekritikk er og hvordan jeg har brukt dette i oppgaven. Til slutt vil jeg definere inklusjons- og eksklusjonskriterier for søket samt hvilke søkestrategi jeg har valgt og resultatene av denne.

I kapittel 3 vil jeg definere begrepene atferdsvansker og omsorgssvikt ved hjelp av barnevernsfaglig faglitteratur. Jeg vil så redegjøre for den teoretiske referanserammen rundt begrepene omsorgssvikt og utvikling av atferdsvansker.

I kapittel 4 vil jeg presentere funnene av litteratursøket, som inkluderer fagfellesvurderte artikler fra søk i databaser og teori fra manuelle søk i fagbøker. Artikkene vil belyse sammenhengen mellom omsorgssvikt og utvikling av atferdsvansker samt konsekvenser dette kan få i voksen alder. Jeg vil i tillegg presentere forskning som sier knytter omsorgssvikt opp mot tilknytning og atferdsvansker.

I kapittel 5 vil jeg forsøke å besvare min problemstilling ved å drøfte funnene mine opp mot den teoretiske referanserammen for oppgaven. Deretter vil jeg presentere noen ulike teoretiske perspektiver på hvordan man kan forklare atferdsvansker og hvilke bakenforliggende faktorer som kan være tilstede. Til slutt vil formulere en kort konklusjon, kommentere begrensninger i oppgaven og hvor det trengs ytterligere forskning.

2.0 METODE

2.1 Presentasjon av metode

Dalland (2012, s. 112) beskriver metode som en fremgangsmåte for å løse problemer og fremskaffe kunnskap. Metoden hjelper oss derfor å samle inn data. Data defineres som informasjonen vi trenger for å gjennomføre vår undersøkelse og dermed besvare vår problemstilling.

For å besvare min problemstilling har jeg valgt å bruke litteratursøk som metode. Formålet med litteratursøk er å finne utdypende informasjon om et begrenset emne innenfor et gitt tema (Bårnes & Løkse, 2015, s. 36). Vurderingen av de skriftlige kildene jeg finner ved hjelp av litteratursøk blir mitt metodiske redskap i denne oppgaven (Dalland, 2012, 223).

For å forberede litteratursøket defineres inklusjons- og eksklusjonskriterier, for å tydeliggjøre søket og avgrense mengden litteratur. Inklusjonskriterier er det man skal ha med i søket sitt, og beskriver type litteratur og publikasjon, f. eks artikler fagfellesvurderte tidsskrift, kvantitativ eller kvalitativ forskning og årstall. Eksklusjonskriterier er det motsatte, altså hva du ikke skal ha med i søket, f. eks engelske studier eller studier publisert før en gitt år. I tillegg må man finne en god søkestrategi for å effektivisere skolearbeidet. Da handler det om å finne gode søke- og emneord eller kombinasjoner av disse (Thidemann, 2015, s. 84).

2.2 Kildekritikk

Kildekritikk handler om å fastslå om en kilde er sann eller spekulasjoner, og de gjør man ved å vurdere og karakterisere de ulike kildene som kan benyttes. Kildekritikk kan deles inn i to retninger. Den første retningen dreier seg om å finne frem til litteraturen som i best mulig grad belyser problemstillingen, med andre ord litteratursøking. Å søke etter kilder er viktig i alle litterære oppgaver, men står helt i sentrum i min oppgave. Den andre retningen dreier seg om å gjøre rede for litteraturen som blir anvendt. Grunnlaget for god kildekritikk er kunnskap om temaet det skrives om. For å utøve god kildekritikk må man vurdere kildens kvalitet ved gyldighet, holdbarhet og relevans. For å avgjøre kildens gyldighet (troverdighet) og holdbarhet (ekthet) må man spørre seg hva slags tekst det er, hvem som har skrevet den og for hvem, hvorfor den er skrevet og når den er skrevet. Kildens relevans knytter seg til problemstillingen som er valgt. Når man vurderer disse kildene må man spørre seg om hvordan og på hvilken måte den belyser valgt problemstilling (Dalland, 2012, s. 67).

I min oppgave har jeg benyttet meg av kilder fra vitenskapelige tidsskrift, fagbøker og lover, der de to førstnevnte har veid tyngst. Dette er kilder våre forelesere og veileder har anbefalt, i tillegg til at de rangerer høyt om man rangerer kilder etter kvalitet, som Dalland (2012, s. 71) gjør i sitt kildehierarki. I tillegg har jeg sørget for å finne primærkilden ved manuelle søk i fagbøker. Dette for å unngå å referere til noe jeg ikke selv har lest (Dalland, 2020, s. 70).

2.3 Litteratursøk

Fokuset i min oppgave var å finne studier på hvordan omsorgssvikt i barndommen kan påvirke atferdsvansker i senere i livet. Jeg har foretatt litteratursøk både via elektroniske databaser og manuelle søk. (Thidemann, 2015, s. 84). Ved elektronisk søk har jeg brukt Oria, Idunn, Google Scholar, ResearchGate og forskning.no. Masteroppgaver og fagbøker har vært brukt til manuelle søk. For søk i databaser har mine inklusjonskriterier har vært artikler fra fagfellesvurderte tidsskrift og masteroppgaver fra 2000-nåtid. Jeg har vært opptatt av både å finne nyere forskning fra helst de seneste årene, men jeg har måttet utvide søket fra 2000-2020 for å finne relevante forskningsartikler. Det har imidlertid blitt gjort flere unntak, om jeg har funnet artikler som har vært svært relevante for min oppgave. På den annen side har jeg enkelte ganger måtte avgrense på årstall for å begrense antall treff (f. eks 2015-2020, 2018-2020, kun 2020). Dette gjelder spesielt i omfattende databaser som Oria og Google Scholar. I mindre databaser som Idunn og forskning.no har ikke det vært nødvendig. Jeg har inkludert både norske og engelske artikler og faglitteratur. Eksklusjonskriterier har vært forskningsartikler publisert før 2000 (med nevnte unntak) og artikler som ikke er fra fagfellesvurderte tidsskrift.

Når det gjelder manuelle søk har fokuset på nyere materiale vært det samme, i hovedsak fra 2000-2020. Unntakene har vært når jeg har skrevet om ulike teoretiske perspektiver, som er videreformidlet i fagbøker. Da har jeg gått til primærkilden, selv om det har var skrevet flere tiår før år 2000 (Dalland, 2012, s. 77).

I min søkestrategi har jeg foretatt følgende søk med norske emneord. Søk 1) «Atferdsvansker barnevern»/«Antisocial atferd barnevern», søk 2) «Atferdsvansker omsorgssvikt»/«Antisocial atferd omsorgssvikt», søk 3) «Hvorfor utvikles atferdsvansker?»/«Hvorfor utvikles antisocial atferd»?

- Søk 1 og 2 i Oria (NTNU Universitetsbibliotek) gav 178/15 og 84/9 treff.
- Søk 1 og 2 via Idunn gav 97/17 treff og 71/11.

- Søk 3 via forskning.no gav 114/22 treff.
- Søk 3 via Google Scholar gav 1340/3050 treff. Det var for mange artikler å gjennomgå, men søket gav meg mye relevant forskning fra side 1 til 10.

På engelsk har jeg foretatt ett søk: «Child maltreatment and antisocial behavior».

- Via Oria (NTNU Universitetsbibliotek) gav dette 177 treff, når jeg avgrenset søket til «2018-2020» og «vis kun fra fagfellesvurderte tidsskrift».
- Via Google Scholar fikk jeg 52 000 treff for samme søk, og måtte avgrense det til periode «etter 2019». Jeg fikk da 4790 treff, men fant mange relevante funn allerede fra side 1-3.
- Via ResearchGate sto ikke antall funn oppført. Der avgrenset jeg til «kun artikler», men avgrenset ikke årstall. Jeg flere fagfellesvurderte artikler i de første 50 treffene jeg bladde gjennom.

3.0 TEORETISK REFERANSERAMME

3.1 Atferdsvansker

Atferdsvansker er et vidt begrep som favner flere områder. Kvello (2007, s. 295) bruker «antisosial», «utagerende atferd» eller «sosiale» og «eksternaliserende vansker» som synonymer. Han definerer antisosial atferd som «Atferd som bryter med de vanlige sosiale og etiske reglene, normene og verdiene [...]». Dette står i motsetning til prososialitet, definert som: «Innstillinger og handlinger hvor man bistår andre uten at dette er direkte til fordel for en selv i et ønske om gode handlinger for godhetens skyld [...]». Hagen og Christensen (2010, s. 60) definerer det tilsvarende: «...en tilbakevendende og vedvarende konflikt med samfunnets foreskrevne atferdsmønstre». Konkret pekes det på atferd som fysisk og psykisk vold, ordrenekt, stjeling, opposisjon, mobbing, hærverk, bruk av rusmidler og skoleskulk. Nordahl, Sørli, Manger & Tveit (2005, s. 31) benytter seg av begrepet atferdsproblemer og definerer det som atferd som bryter med gjeldende normer, forventninger og regler innenfor et oppvekstmiljø og samfunnet forøvrig. Dette er atferd som avviker fra barnets forventede oppførsel ut i fra dets alder og som hemmer barnets egne utvikling og læring. Det skaper også problemer og utfordringer for andre barn og voksne, og hemmer deres positive sosiale samhandling. De ser atferdsproblemer definert som eksternaliserende vansker, so i stor grad er preget av sinne og aggresjon. Dette kan forløpe seg som både fysisk og verbal utagering.

3.1.1 Kriminalitet

Kriminalitet, eller kriminelle handlinger, defineres ut i fra en juridisk synsvinkel som påbrudd normer for atferd slik de er nedfelt i lov. Lovbruddene kvalifiserer vanligvis til en straffereaksjon (Bjørge, 2015, s. 15).

3.2 Omsorgssvikt

Omsorgssvikt er et sammensatt begrep som favner flere områder og har ulike definisjoner. Killén (2017, s. 39) videre formidler Kempe, 1979 sin definisjon: «foreldre eller de som har omsorgen for barnet påfører det fysiske eller psykisk skade eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske/og eller psykiske helse og utvikling er i fare». Omsorgssvikt blir så delt inn i fire begreper: barn utsatt for vanskjøtsel, barn utsatt for fysiske overgrep, barn utsatt for psykiske overgrep og barn utsatt for seksuelle overgrep (s. 40). Vanskjøtsel beskrives som manglende dekning av barnets fysiske, kognitive, emosjonelle og sosiale behov (s. 40). Fysiske overgrep omfatter barn som blir skadet ved aktiv handling eller ved manglende tilsyn. Ved påført fysisk skade (aktiv handling) er mest vanlige tegnene «blåmerker» og brannså (s. 44). Psykiske overgrep defineres som: «en kronisk handling eller holdning hos foreldre eller omsorgsgiver, som er ødeleggende for, eller forhindrer utviklingen av, et positivt selvbilde hos barnet» (s. 48). Seksuelle overgrep beskrives som: «barn som av voksne omsorgspersoner blir engasjert i seksuelle aktiviteter som de hverken emosjonelt, seksuelt eller utviklingsmessig er modne for. [...] Barna [...] er ikke i stand til å forstå og ane rekkevidden av disse aktivitetene» og er: «[...] heller ikke i stand til å gå et informert samtykke til å delta i dem [...]» (s. 61).

Kvello (2016, s. 213) på sin side skiller omsorgssvikt fra mishandling (fysisk og psykisk) og overgrep. Han definerer omsorgssvikt som vanskjøtsel og forsømmelse, og plasserer dette i mangel på handling som sørger for ivaretagelse av barnets grunnleggende behov.

Mishandling og overgrep er i motsetning en aktiv handling og påføring av krenkelse. I denne oppgaven benytter jeg meg av definisjonen videreformidlet av Killén, nevnt ovenfor.

3.2.1 Tilknytning og oppdragsformer

Eriksson, Bowlby & Ainsworth er tre kjente navn når det kommer til barnet tilknytning til sine omsorgsgivere, som konkluderte med om er at alle barn knytter seg til sine omsorgsgivere uansett hvordan de blir behandlet. Kvaliteten dette følelsesmessige samspillet danner basisen for barnets senere etablering av relasjoner og dets evne til

emosjonsregulering. Grunnen til dette er fordi barnet «tegner» et bilde av seg basert på sin erfaring med og forventning til omsorgsgiver. Dette blir kalt en «indre arbeidsmodell». Modellen brukes altså som handlings- eller tilknytningsstrategi på hvordan knytte seg til andre mennesker (Killén, 2017, s. 130; Smith, 2004, s. 47). Vi skal gå litt nærmere inn på hvorfor. Barn med tilgjengelige og sensitive foreldre, vil utvikle en trygg tilknytning. Det vil si at de føler seg trygge hvis det oppstår en fare, og det blir trøstet og får hjelp til å regulere sine følelser. Dette trygge tilknytningsforholdet derfor sett på som en «trygg base» av barna. Barn som derimot ikke opplever slike sensitive foreldre, vil utvikle en utrygg tilknytning. Foreldre kan da være passive/utilgjengelig, kontrollerende, invaderende og/eller uforutsigbare. Barn som er en slik relasjon til sine foreldre, eller ikke sikre på om de vil beskytte eller trøste dem. Tidlige tolkningsproblemer kan derfor være en risikofaktor for utvikling av atferdsvansker grunnet mistillit mot andre mennesker (Killén, 2017, s. 132; Nordahl et al., 2005, s. 93).

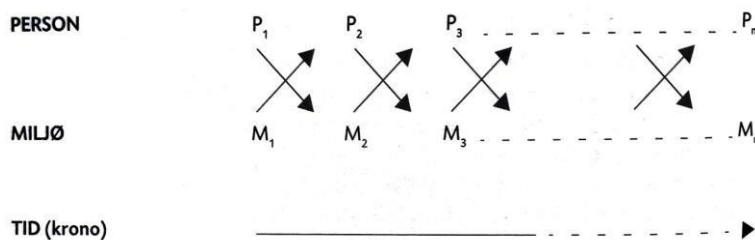
Det ble formulert fire ulike tilknytningsstiler: trygg tilknytning (B), utrygg/unnvikende tilknytning (A), utrygg/ambivalent tilknytning (C) og desorganisert tilknytning (D). I denne oppgaven vil jeg kun gå inn på de tre første. Ved trygg tilknytning (B) bruker, som nevnt ovenfor, barnet sine nærmeste omsorgsgivere som en trygg base. Barn med utrygg/unnvikende tilknytning (A) har primære omsorgsgiver som beskrives som følelsesmessig utilgjengelig, kontrollerende, invaderende og avvisende. Barnet håndterer regulerer sine negative følelser ved å skyve dem bort, og unngår å søke trøst og støtte fra nærmeste omsorgsgiver. De finner derfor trygghet i å skape avstand og er avvisende for å unngå å bli skuffet for å ikke bli tatt vare på. Barn utrygg/ambivalent (C) tilknytning opplever deres omsorgspersoner som uforutsigbare og usammenhengende. De stoler altså ikke på at deres omsorgsgivere alltid opprettholder en trygg base for dem. Barnet etterstreber kontakten med sine omsorgsgivere, og kan vise sinne og frustrasjon fordi de er skuffet (Killén, 2017, s. 132 ; Kvaran & Holm, 2012, s. 91).

I tillegg til tilknytning, skal vi nevne foreldrenes ferdigheter som omsorgsutøvere, også kalt omsorgskompetanse. Dette handler om foreldrenes empati/innlevelse, konsistens, stimulering, sosialisering og tilknytting til sine barn. De skal og gi sine barn sosial støtte, tilsyn og trygghet. Barn av foreldre med foreldre med lav omsorgskompetanse har derfor en forhøyet risiko for å utvikle atferdsproblemer. Disse foreldrene mislykkes i å gi barna sine god veiledning, de følger i liten grad på hva barnet holder på med eller er sammen med, har uklare grenser og varierende forventninger til barnets atferd. I tillegg straffer de gjerne barna

sine overdrevent strengt, er nedlatende overfor dem, overser barnets prososial atferd eller har en inkonsekvent måte å reagere på uønsket atferd på (Kvaran & Holm, 2012, s. 144; Nordahl et al., 2005, s. 91).

3.3 Transaksjonsmodellen og utviklingsøkologiske teori

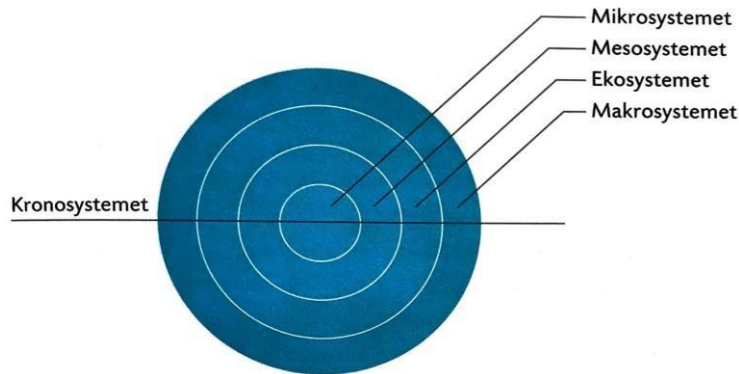
Transaksjonsmodellen er en modell som forklarer at barnet utvikler seg i samspill med sine omgivelser og er selv en aktiv deltaker i egen utvikling. Barnets atferd er mer enn kun reaksjoner på sine omgivelser. Barnet forsøker også selv å forstå, strukturere og organisere verden. Barnet «forandrer» sine omgivelser og blir selv «forandret» av sine omgivelser, en prosess som foregår kontinuerlig over tid. Det er viktig å påpeke at forholdene i eller rundt barnet, nødvendigvis aldri er konstante, men hele tiden kan forandres, det være seg positivt eller negativt (Sameroff, 1975, s. 281, min oversettelse).

Figur 1: Forklarer hvordan barnet over tid både påvirker og blir påvirket av sine omgivelser

Bronfenbrenners utviklingsøkologiske teori, «Økologien til menneskelig utvikling», beskriver hvordan mennesket (individet) formes som et resultat av direkte og indirekte påvirkning fra omgivelsene (miljøet) det interagerer med (Bronfenbrenner, 1979, s. 21). Modellen er delt inn i ulike systemer (nivåer): mikrosystemet, mesosystemet, eksosystemet og makrosystemet. Det innerste nivået, mikrosystemet, er definert som mønsteret av aktiviteter, roller og mellommenneskelig relasjoner som ligger nærmest ungdommen. Det her barnet interagerer med sine nærmeste omgivelser, eksempelvis familie, barnehage, skole og fritidsaktiviteter. Det neste nivået, mesosystemet, defineres som samspillet mellom de ulike miljøene, altså mikrosystemene, barnet er deltaker i. Samspillet mellom familie og skole, individet og venner/medelever, familie med individets venner kan blant annet nevnes. Dette blir igjen påvirket av neste systemnivå, eksosystemet, som involverer alle miljø ungdommen ikke direkte er deltaker i, men som likevel påvirker ungdommen. Eksempelene er å finne i lokalsamfunnet som omringer individet, det være seg helse- og sosialtjenester, fritidsklubber, arbeidskolleger og venner av foreldre, øvrig slekt og naboer. Det ytterste systemet i modellen er makrosystemet, som omhandler individets påvirkning fra samfunnet forøvrig - og

sammensetningen av samfunnets verdier, helsepolitikk og økonomi (Bronfenbrenner, 1979, s. 22,-26). Bronfenbrenner tilføyde etterhvert et femte system, kalt kronosystemet, som representerer tidsdimensjonen. Dette gjorde han for å understreke hvordan individet kontinuerlig blir påvirket i av miljøet rundt seg (Kvello, 2016).

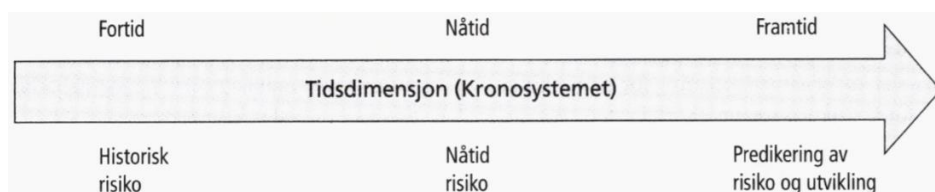

Figur 2: Hvordan individet blir påvirket av alle systemene over tid

3.4 Risiko- og beskyttelsesfaktorer

Når vi nå har sett på hvordan barn påvirker og blir påvirket av sine omgivelser gjennom både Sameroffs transaksjonsmodell og Bronfenbrenners økologiske utviklingsmodell, kan vi nå gå mer konkret inn i faktorer rundt barnet som kan øke risikoen for negativ utvikling.

Risikofaktorer er en fellesbetegnelse på forhold som øker faren for at personer utvikler psykiske og/eller sosiale vansker. Beskyttelsesfaktorer beskriver det motsatte; de demper altså sannsynligheten for å utvikle vansker. Jeg går ikke nærmere inn på sistnevnte i oppgaven. Begge faktorene er genetiske, biologiske, mentale, miljømessige og sosiale forhold. For å trekke paralleller fra risikofaktorer til Bronfenbrenners kronosystem, ser vi de ikke er statiske og utvikler seg over tid (Kvello, 2016, s. 246).

Figur 3: Viser hvordan risikofaktorer utvikler seg over tid kan predikere fremtid

Kvello (2007, s. 19) videreformidler at enhetene transaksjonsmodellen bygger på: tidsperspektivet, arv og miljø, delt og ikke-delt miljø og stress og sårbarhet, i dag ofte blir kalt risiko- og beskyttelsesfaktorer rundt barnet. Tidsperspektivet påpeker at personer og omgivelser (miljø) er i konstant endringen, uavhengig om endringen(e) er små eller store.

Nordahl et al. (2005, s. 89) deler risiko- og beskyttelsesfaktorer inn i individuelle og kontekstuelle faktorer. Jeg vil her kun eksemplifisere risikofaktorer som kan knyttes til utvikling av atferdsvansker.

Individuelle risikofaktorer er i mange tilfeller styrt av biologisk betingelser, som vi ikke tar nevneverdig for oss i denne oppgaven. Likevel kan vi si at de sterkeste prediktorene for utvikling av atferdsvansker, er hyppig tilstedeværelse motorisk uro (hyperaktivitet), impulsivitet eller aggressivitet i fra 0-6 år. Temperament er en biologisk faktor som predikerer atferd. Forskning har funnet det sannsynlig at barn med «vanskelig» temperament (impulsivitet, hyperaktivitet og spenningsøking), senere utvikler atferdsvansker, når de sammenligner de med barn som ikke har det (Nordahl et al., 2005, s. 81; Kvello, 2007, s. 312). Kontekstuelle risikofaktorer finner vi i miljøet rundt individet (miljøet). Det finnes i hjemme i familien, i nærområdet, på skolen og i barnehagen. Risikofaktorer som beskriver, som tidligere nevnt, foreldre med mangelfull omsorgskompetanse, familiekonflikter, fravær av/manglende trygg tilknytning, kriminalitet vold og rus blant foreldre samt familiens sosioøkonomiske situasjon. Hvis flere risikofaktorer tilstede samtidig, eller at de ligger nært i tid, kalles dette kumulativ risiko. Tanken bak har vært at om man ved enkeltfaktorer som utgjør en risiko ikke kan predikere atferdsvansker, kan man dette om man ser på flere risikofaktorer samtidig (Kjær, 2019).

4.0 FUNN

4.1 Funn basert på manuelle søk

Teorien jeg redegjorde for i foregående kapittel baserte seg på mine manuelle søk. Bøkene jeg i størst grad har brukt i oppgaven er: Atferdsproblemer blant barn og unge (Nordahl, 2005), Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling (Kvello, 2007), Barn i risiko (Kvello, 2016) og Sveket I (Killén, 2017).

4.2 Funn basert på søk i databaser

Når det gjelder søk i elektroniske databaser har jeg i all hovedsak funnet amerikanske og engelske artikler i fagfellesvurderte tidsskrift. Jeg har imidlertid også funnet norske forskningsartikler, men generelt har det vært en mangelvare.

Tre artikler så på sammenhengen mellom omsorgssvikt og utviklingen av antisosial atferd.

Esposti et al. (2020) forsket på sammenhengen mellom omsorgssvikt og antisosial atferd gjennom hele livsløpet. Med en longotinell studie som løper på en periode over 50 år, har de undersøkt utviklingen fra barndom til voksen blant 8088 personer utsatt for omsorgssvikt. Studien fokuserte på syv livsfaser: 7, 11, 16, 23, 33, 42 og 50 år. Omsorgssvikt ble delt inn i fire kategorier: forsømmelse/vanskjøtsel, emosjonell mishandling, fysisk mishandling og seksuelt misbruk. I alle kategorier har i både barndoms- ungdomsår og i voksen alder en signifikant mye høyere grad av antisosial atferd. Dette viser seg i alle syv livsfaser (7-50 år). Den antisosiale atferden begynte i barndommen og fortsatte inn i voksenlivet, uavhengig av andre bakenforliggende faktorer. Barna som var utsatt for seksuelle overgrep viste imidlertid ikke atferdsvansker før de var 10 år, men hadde etter det signifikant høyere grad av atferdsvansker enn barn som ikke hadde vært utsatt for det. Det også lite evidens som pekte på at utviklingen av atferdsvansker kun var begrenset i et gitt tidsperioder. Omsorgssvikt fører derfor til økt risiko for utvikling av antisosial atferd, som viser seg vedvarende og stabil fra 7-50 år. Individuer som hadde opplevd flere former for omsorgssvikt hadde størst risiko for å utvikle atferdsproblemer.

Appleyard et al. (2005) forsket på hvilken skadelig effekt samtidige risikofaktorer, kalt kumulativ risiko, har for senere utvikling av atferdsvansker. Ved data fra en pågående longitudinell studie av 171 risikoutsatte barn så effekten ulike risikofaktorer hadde på internaliserende og eksternaliserende atferdsvansker da de var 16 år. Risikofaktorene ble målt tidlig i barnets liv (0-64 mnd.) og midt i barnets liv (ca. 12 år), og var kategorisert slik: vanskjøtsel/mishandling/misbruk av barn, vold mellom foreldre, lav sosioøkonomisk status, foreldres opplevde stress (dårlig økonomisk situasjon, arbeidsledighet) og familiekonflikter og -forstyrrelser (skilsmisse, barnefordeling). De fant at alle risikofaktorer som viser seg i tidlig barndom, bortsett fra lav sosioøkonomisk status, øker risikoen for eksterne atferdsvansker ved 16 år. Vold mellom foreldre øker risikoen for både interne og eksterne atferdsvansker dersom de forekommer tidlig i barndommen. Forekommer det sent viser ikke forskningen noen sammenheng. Lav sosioøkonomisk status hadde ingen påvirkning på verken internaliserende eller eksternaliserende atferdsvansker. Den eneste risikofaktoren for interne atferdsvansker som inntreer midt i barndommen er foreldrenes opplevde stress. Hva gjelder utviklingen av eksterne atferdsvansker har mishandling/misbruk/vanskjøtsel og familiekonflikter og -forstyrrelser midt i barndommen signifikant innvirkning.

Oldfield et al. (2015) forsket også hvilken skadelig effekt kumulativ risiko har for senere utvikling av atferdsvansker. I en studie av 2260 barn og 1628 ungdommer som hadde spesielle pedagogiske behov og ulike fant de et eksponering for kumulativ risiko statistisk signifikant kunne predikere atferdsvansker. Høyere kumulativ risiko resultere i en økning i atferdsvansker over en 18-måneders periode.

Tre artikler forsket på sammenhengen mellom omsorgssvikt og kriminalitet.

Clausen (2004) fra NOVA og NIBR har forsket på sammenhengen mellom mishandling av barn og kriminell atferd. 5731 barn og unge var med i studien, hvorav 2977 av de var registrert i barnevernet med saksgrunnlag mishandling eller vanskjøtsel i perioden 1993-1996. 2754 var registrert med saksgrunnlag «forhold i hjemmet» (ikke omsorgssvikt) og ble benyttet som kontrollgruppe. Disse tallene ble analysert opp mot antall generelle siktelsener og siktelsener for vold i perioden 1997-2001. Av de 2977 unge registrert med omsorgssvikt, var 49,5% gutter (1395) og 54,3% jenter (1582). Omsorgssvikt var kategorisert etter: vanskjøtsel, psykisk mishandling, fysisk mishandling, seksuelle overgrep og flere typer overgrep.

I analysen finner vi at barn som har vært utsatt for fysisk mishandling eller flere typer overgrep i størst grad har vært siktet for en forbrytelse. Øvrige tall viser en høyere andel siktelsener blant barna som har opplevd omsorgssvikt bortsett fra for seksuelle overgrep, der tallet er 17,5% av utvalget på 554, 4,9% for vold. I det totale utvalget på 5731, som i 1997 hadde et aldersspenn fra 13-22 år, var 23% av klientene siktet for en forbrytelse (må være 15 år for å bli siktet). Blant guttene var andelen på hele 35%. I de nevnte tallene har vi ikke sammenlignet utvalget som har opplevd omsorgssvikt (2977 barn) mot kontrollgruppa som ikke har det (2754 barn). Ved sammenligningen av gruppene finner vi følgende: risikoen for å bli siktet for vold er 69% høyere om man er utsatt for seksuelle overgrep, 54% høyere om man er utsatt for flere typer omsorgssvikt og 35% høyere om man er utsatt for fysisk mishandling. Når det gjelder å bli siktet (generelt) er risikoen 56% høyere om man er utsatt for fysisk mishandling og 50 % høyere om man er utsatt for flere typer omsorgssvikt. Sammenligner vi guttene (2819 stk.) og jentene (2913 stk.) i det totale utvalget finner vi at gutter har 8 ganger større risiko (740%) enn jenter for å bli siktet for vold, og 4 ganger større risiko (335%) for å bli siktet.

Kjelsberg & Dahl (1999, s. 241) tilsvarende sammenheng. Av 932 ungdommer som hadde vært innlagt på institusjoner for psykisk helsevern mellom 1963-1981, hadde 406 (43,5%)

begått kriminalitet i løpet av en periode i etterkant på 15-33 år. Studien fokuserte primært på ungdommer innenfor psykisk helsevern, men den fant verbal mishandling, seriøse konflikter mellom foreldre, en kriminell eller alkoholisert forelder, ugifte foreldre og halvsøsken som store risikofaktorer for senere kriminell atferd. I motsetning til Appleyard et al. (2005) fant de også lav sosioøkonomisk status som en risikofaktor for senere kriminell atferd. I tillegg fant de opplevde tap i livet før 12 år (f. eks skilsmisse og/eller psykiske eller somatiske problemer hos en forelder) som en tilsvarende risikofaktor.

Stewart, Dennison & Waterson (2002) støtter også sammenhengen. De fant at barn utsatt for omsorgssvikt (forsømmelse/vanskjøtsel og/eller emosjonell og fysisk mishandling samt seksuelle overgrep) i større grad begikk lovbrudd i ungdomsalder enn de som ikke var det. Av 4625 barn registrert i barnevernet, var 2885 av dem registrert med omsorgssvikt og 1771 ikke. Da de var 17 år gamle, ble det foretatt en studie basert på hvem som var registrerte lovbrøyttere og ikke. I gruppa med barn utsatt for omsorgssvikt var 17% også registrerte lovbrøyttere, mot 10% registrerte lovbrøyttere av de som ikke var utsatt for det. 23% av ungdommene i gruppa med opplevd forsømmelse/vanskjøtsel var registrerte lovbrøyttere, mot 14% i gruppa uten opplevd vanskjøtsel. I tillegg var 23% av barna med opplevd fysisk mishandling registrerte lovbrøyttere, sammenlignet med 15% for de som ikke var utsatt for det. De fant ingen tydelige prosentvise forskjeller i gruppene utsatt for emosjonell mishandling eller seksuelle overgrep mot de som ikke var det.

En artikkel forsket på sammenhengen mellom atferdsproblemer i barndommen og antisosial atferd i voksen alder.

Fergusson, Horwood & Ridder (2005) forsket på sammenhengen mellom atferdsproblemer i barndommen og antisosial atferd i voksen alder. De brukte en longitudinell studie og samlet inn data over en 25-årsperiode. For å samle inn data foretok de tre undersøkelser da barnet var 7, 8 og 9 år (heretter kalt barndom). I den ene undersøkelsen skulle foreldre og lærere rapportere grad av atferdsvansker som skulle rangeres i en trepunktsskala, med variablene «ingen», «litt» eller «mye». Kategoriene var ulydighet, mangel på respekt for autoriteter, temperament i form av aggresjon mot andre, irritabilitet, lyving, ødeleggelse av andres eiendom etc. De beregnet gjennomsnittet på alle svare over 3 år, og ga en barna en prosentscore fra 0-100% hva gjelder grad av atferdsvansker. Deretter brukte de statistiske målinger som viste omfanget av kriminelle forhold og ulovlig rusbruk samt andre forhold

som ikke er relevant, da deltakerne var mellom 21-25 år. De fant statistisk signifikant sammenheng mellom atferdsvansker i barndommen og de nevnte målingene. Blant barna som hadde en score på grad av atferdsvansker mellom 95-100%, (heretter kalt de øverste), hadde mål på kriminalitet samt arrestasjoner og fengslinger knyttet til vold, som var tilstede over 10 ganger så ofte som personene som scoret fra 1-50 (heretter kalt de nederste) på atferdsvansker. Hva gjelder mindre lovbrudd som skadeverk mot/innbrudd i eiendom eller trafikklovbrudd var effekten noe mindre. Der forekom lovbruddene 5 ganger så ofte for de øverste deltakerne som for de nederste. Hva gjelder ulovlig rusbruk viste de øverste atferden 3.8 ganger høyere enn de nederst. Lovlig rusbruk viste ingen statistisk signifikans. Justert for kjønn, viste mennene enn større sårbarhet for kriminell atferd, ulovlig rusbruk og annen antisosial atferd. Motsatt, og ikke så relevant for oppgaven, viste damene høyere grad av depresjon og angst samt selvmordsforsøk. Da forskerne justerte for sosioøkonomiske og familiære forhold, ble alle effektene av atferdsvansker og senere kriminalitet og rusbruk mindre signifikante. Dette fordi at den antisosiale atferden i voksen alder også viste statistisk signifikans knyttet til forhold i oppvekst. De hadde en i tillegg til en barndom preget av atferdsvansker, og barndom preget av lav sosioøkonomisk status i familien, opplevde familiekonflikter, lav foreldrekompetanse/omsorgskompetanse (engelsk: parental adjustment problems) og mishandling. Justert for kjønn, vises det også her at gutter i større grad har atferdsvansker enn jenter. Barndommen som nå er beskrevet, støttes av flere funn med samme konklusjon, presentert tidligere i kapittelet.

Tre artikler studerte sammenhengen mellom tilknytningsstil og antisosial atferd.

Finzi, Cohen, Sapir & Weizman (2000) studerte hvilken effekt mishandling hadde på tilknytningsstil for fire grupper barn i alderen 6-12 år. De analyserte totalt 190 barn og delte de inn i følgende grupper: barn som hadde en far som var rusmisbruker (76 stk.) stk, barn utsatt for fysisk mishandling (41 stk.), barn utsatt for vanskjøtsel/forsømmelse (38) og sammenlignet med en kontrollgruppe barn ikke utsatt for omsorgssvikt (35 stk.). Barn utsatt for fysisk mishandling viste i snitt en utrygg/unnvikende tilknytning (A). 52% av barna hvis far var rusmisbruker, viste en trygg tilknytning, og 48% viste en utrygg/ambivalent tilknytning (C). 68% av barna ikke utsatt for omsorgssvikt, viste trygg tilknytning (B). Funnene indikerer at barn med dysfunksjonelle tilknytningsstrategier og manifesterer seg når det gjelder utvikling av andre mellommenneskelige forhold (vennskap, kjæreste). Når det gjelder relevansen for utvikling av atferdsvansker er det her fysisk misbrukte barn kommer

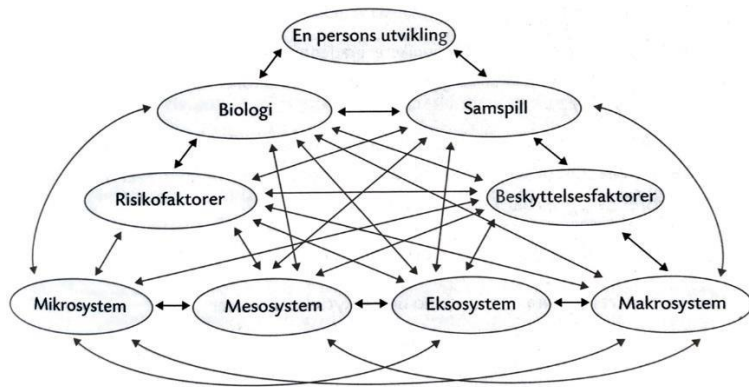
inn. De viser en, med en typisk utrygg/unnvikende tilknytning, står i fare for utvikling av antisosial atferd og vedvarende mistillit mot jevnaldrende. De viser i tillegg høyere grad av aggressiv atferd (Finzi, Ram, Haareven, Shnit & Weizman, 2001). Stover, Choi & Mayes (2018) forsket på sammenhengen mellom omsorgssvikt og senere involvering i partnervold ved ungdomsalder. Forskerne undersøkte 150 ungdommer som var med i en longitudinell studie vedrørende eksponering for alkohol under mors svangerskap. De rapporterte grader av omsorgssvikt ved hjelp av selvrappoterende skjemaer da de var mellom 15-19 år. 18 måneder senere rapporterte de igjen type tilknytningsstil i barndom og grad av partnervold i ungdomsalder. De at opplevd omsorgssvikt kunne predikere en signifikant sannsynlighet for at de enten utførte eller ble offer for partnervold, 18 måneder etter at de rapporterte grader av omsorgssvikt. Sammenhengen kan forklares med tidligere forskning som indikerer at ungdommer med en barndom preget av omsorgssvikt, rapporterte en større grad av fiendtlighet, lavere problemløsningsferdigheter og aggresjon mot jevnaldrende. De fant og at trygg tilknytning i barndommen redusert sjansen for at de ble involvert i partnervold, enten som offer eller gjerningsmann. Barna med trygg tilknytning hadde, ikke overraskende, ingen noen signifikante opplevelser som kan defineres som omsorgssvikt. Avvisende tilknytning hadde, overraskende nok, en modererende rolle mtp. på partnervold. Denne tilknytningen reduserte altså også risikoen for å involveres i det. Studien gjengir at flere andre studier viser motsatt effekt, og viser til de andre utvalgene som har blitt studert kom fra en lavere sosioøkonomisk bakgrunn, og var eldre da de ble undersøkt. Egeland, Yates, Appleyard & Dulmen (2002) forsket på sammenhengen mellom atferdsvansker, tilknytning og omsorgssvikt. I en longitudinell studie av 140 sammenlignet «høyrisikobarn» (high risk children) de to utviklingsprosesser: emosjonsregulering vs. dysregulering (manglene selvregulering) samt etablering av trygg tilknytning mellom barn og omsorgsgiver vs. utrygg tilknytning, for å forstå veien fra omsorgssvikt til antisosial atferd. Barna ble fulgt fra før barnets fødsel og frem til barnet var 17 ½ år. Fysisk mishandling i barndommen var assosiert med høy grad av eksternaliserende atferdsvansker og lav emosjonsregulering i 1., 2. og 3. klasse. Eksternaliseringen atferdsvansker i 1.-3. klasse hadde igjen en statistisk signifikant sammenheng med antifonal atferd i ungdomsalderen. Forskerne konkluderte med emosjonell utilgjengelighet derimot, ikke korrelerte statistisk med eksternaliserende atferdsvansker i 1.-3. klasse. Dette synes de var overraskende, og peker i retning på flere andre studier som konkluderer med en statistisk korrelasjon. Studiene blir likevel støttet opp av teori når det gjelder hva fysisk mishandling gjør med barnets

tilknytning, og hvordan dette fører til lav emosjonsregulering og dermed eksternaliserende atferdsvansker.

5.0 DISKUSJON

5.1 Antisosial atferd sett i lys av omsorgssvikt

Ser vi transaksjonsmodellen og den utviklingsøkologiske modellen i lys av funnene, ser vi at forskningsartiklene støtter opp om teorien. Dette gjør de ved konkluder med at en av årsakene til utvikling av atferdsvanske er et skadelige oppvekstmiljø, altså mikro- og mesosystemer. Appleyard et al. (2005), Oldfield et al. (2015) og Esposti et al. (2020) Kjeldsberg & Dahl (1999), Clausen (2004) og Stewart et al. (2002) knytter antisosial atferd og kriminalitet opp mot omsorgssvikt. Som Gulbrandsen (2014, s. 16) påpeker retter begge modellene seg oppmerksomhet mot barnets utvikling som et resultat av miljøpåvirkning, og hvordan barnet forandrer seg over tid. Disse «utviklingsprosessene», som de kalles, er en del av et «disturbed ecosystem». Det vil si at det er forstyrrelser og flere påvirkningsfaktorer i negativ retning i miljøet individet ferdes i (Nordahl et al., 2005, s. 32). Atferdsvanskene finner sted så lenge de knyttes opp mot problematiske transaksjoner innen og/eller mellom de sosiale systemene innad i familien, på skolen, blant jevnaldrende, på arbeidststedet og øvrige omgivelser individet befinner seg i (Bronfenbrenner, 1979). De forklarer med andre ord hvordan et samspillet mellom risikofaktorer (og evt. beskyttelsesfaktorer) påvirker barnets utvikling (Drugli, 2008, s. 13). Sameroff (1975, s. 281) bekrefter igjen dette når han går inn på ulike forutsetninger for utvikling hos barn: barn med opplevde vansker og barn uten opplevde vansker, miljø som virker oppmuntrende og miljø som virker avvikende. Et barn som opplever vansker og har et avvikende miljø rundt seg, som går igjen i mine funn, vil ha dårlige forutsetninger for utvikling. Motsatt, og selvfølgelig, vil barn uten opplevde vansker, og med et oppmuntrende miljø rundt seg, har de beste forutsetninger for utvikling er derfor. Vi ser også, som Kvello (2016) nevnte i sin bok, predikerer kumulativ risiko atferdsvansker i fremtiden. Jo flere risikofaktorer, jo større er sannsynligheten at barnet utvikler atferdsvansker. Dette støttes av konklusjonene til Appleyard et al. (2005) og Oldfield et al. (2015). Hvor mange faktorer (både risiko- og beskyttelsesfaktorer) som faktisk er med på å påvirke barn i retning antisosial og kriminell atferd, illustreres godt av Kvello (2016) sin figur (biologi er ikke inkludert i oppgaven):

Figur 5: Kompleksiteten på den gjensidige påvirkninger på individet på ulike nivåer

5.2 Antisosial atferd sett i lys av tilknytning

Ser vi tilknytningsteori i lys av funnene, ser vi at forskningsartiklene støtter opp om teorien. Finzi et al. (2000) konkluderte med at barn som er utsatt for mishandling i større grad, ikke overraskende, viser en utrygg/unnvikende tilknytning sammenlignet med barna som ikke er utsatt for mishandling. En trygg tilknytning vil i det lange løp beskytte dem mot senere antisosial/eller kriminell atferd, da barnet utvikler en generell tillit til mennesker, har utviklet god motstandskraft (resiliens), selvkontroll, følelsesregulering, empati, sosial forståelse og moralsk skjønn. Sett fra et utviklingsøkologisk perspektiv, blir det forventede miljøet, som fører til at barnet får de nevnte egenskapene, ved omsorgssvikt. Utrygg/ambivalent eller utrygg/unnvikende tilknytning fører også i større grad til at barn oppfører seg på antisosial måter ovenfor foreldrene sine for å få oppmerksomhet. Det har også vist seg gjennom studier at barn med emosjonelt utilgjengelige foreldre, selv i mindre grad klarer å kontrollere sine følelser og/eller aggressive utbrudd. Dette kan gå løs på den sosiale kompetansen som trengs i samhandling med andre barn. Studier viser samtidig at provoserende oppførsel mot omsorgsgivere mye mindre tilstedeværende ved trygg tilknytning. Denne måten å oppføre seg på, på hjemmebane, kan overføres også til prososiale miljø som skole og fritidsaktiviteter. En «antisosial» oppførsel som aggresjon eller manglende sosial kompetanse mot andre barn på skolen kan føre til at de blir oppfattet negativt av andre og dermed også avvisning, eller som de paradoksalt nok er redde for i utgangspunktet. Det kan også at barnet har utviklet en grunnleggende en mistillit mot andre grunnet tilknytnings- og relasjonelle vansker på hjemmebane. Barn kan da oppsøke negative miljøer hvor aggresjon blir et uttrykk for deres følelser (Morizot & Kazemian, 2015, s. 183). Videre konkluderte Stover et al. (2002) med at trygg tilknytning i barndommen redusert sjansen for at de ble involvert i partnervold, enten som offer eller gjerningsmann. Barna med trygg tilknytning hadde heller ingen noen signifikante opplevelser som kan defineres som omsorgssvikt. Det

var likevel overrasket at de fant utrygg/unnvikende minket risikoen for involvering i partnervold, da dette i de fleste andre studier peker i strake motsatt retning. Dette kan derfor denne studien trekkes frem som en resilient faktor. Det trengs likevel flere studier for å få verifisert dette. Egeland et al. (2002) konkluderte med at fysisk mishandling, ofte fører til lav emosjonsregulering, som i sin tur fører til atferdsvansker i barneskolealder. Atferdsvansker på barneskolen hadde en igjen en vitenskapelig sammenheng med utvikling av senere antisosial atferd i ungdomsalder. Derfor kan man sikre en bedre utvikling for barn dersom man fjerner minst en risikofaktor. Dette støttes opp under noen av mine funn, som konkluderer med at reduksjon i en, flere eller samtlige risikofaktorer vil for å bremse barnets negative utvikling. I tillegg henviser flere studier til viktigheten tidlig intervensjon fra barneverntjenesten og andre offentlige etater påpekes for å redusere antall risikofaktorer.

5.3 Utvikling av atferdsvansker og senere konsekvenser

De er flere typiske risikofaktorer som er tilstede når står i fare for å utvikle atferdsvansker. I denne studien har vi funnet at den mest betydelige risikofaktoren for utvikling av atferdsvansker er ulike former for omsorgssvikt. Grunnen til at det igjen fører til økt sannsynlighet for atferdsvansker er flere. For det første er kan en utrygt tilknytningsstil føre til barnet får skjevutviklet «indre arbeidsmodell», som gjør at det forventer at andre ikke ser eller ivaretar dem. Dette gjør igjen at barn får lavere tillit til andre og lavere grad av emosjonsregulering. Dette vanskeliggjør igjen barnets evne til å etablere positive og nære relasjoner til andre. Med andre ord svekker dette barnets sosiale kompetanse, og kan være med på å opprettholde stabiliteten i den antisosiale atferden. Dette er det mye forskning som viser antisosial atferd gjennomgående stabil (Finzi et al., 2000; Stover et al., 2018; Egeland et al., 2002; Killén, 2017, s. 130; Smith, 2004, s. 47; Nordahl et al., 2005, s. 93, Kvaran & Holm, 2012, s. 91). Lav foreldrekompetanse er enda en risikofaktorer, som Fergusson et al. (2005) påpekte i sin studie. Samtidig er familiekonflikter en prediktor for atferdsvansker. Barn som vokser opp i familier preget av hyppige eller alvorlige konflikter, samlivvansker, og vold mellom foreldre vil, uavhengig av familiestruktur, ha større sannsynlighet for å utvikle problematferd enn barn som vokser opp i familie uten signifikante konflikter. (Nordahl et al., 2005, s. 91) Kvello, 2007, s. 316). Disse teoriene støttes opp av Appleyard et al. (2005). I tillegg har vi kriminalitet, vold og rusmisbruk hos foldede. Foreldre med positive holdninger til og involvering i stoffmisbruk, kriminalitet eller vold vil påvirke barnas holdninger og atferd. Barna vil med større sannsynlighet enn barn av velfungerende foreldre komme til å delte i kriminelle handlinger selv eller rusmisbruk. Barn som selv blir utsatt for

vold, eller er vitne til vold i hjemmet, har økt risiko for selv å bli aggressive, voldelige eller ha vise andre former for antisosial atferd i ungdomsårene eller i voksen alder (Nordahl et al., 2005, s. 93; Morizot & Kazemian, 2015, s. 41; Appleyard et al. (2005). Familiens sosioøkonomisk status og størrelse, samt arbeidsledighet og depresjon blant foresatte er svarer prediktorer for senere antisosial atferd enn de vi nå har tatt for oss. Likevel indikerer forskningen at sosioøkonomiske forhold er en risikofaktor, som kan føre til flere risikofaktor, kalt «snøballeffekten». Det vil si at foreldres økonomisk vanskelig situasjon i seg selv, så lenge barnets fysiske behov blir ivaretatt, ikke er en risikofaktor i seg selv. Men om den vanskelige økonomien bidrar til familiekonflikter i form av at foreldre krangler høylytt eller diskuterer ofte kan de være en risikofaktor som i mye høyere grad predikerer antisosial atferd. En risikofaktor som altså ikke nødvendigvis har noe å si for barnet, bidrar til at en ny risikofaktor, som har noe å si, oppstår (Nordahl et al., 2005, s. 93). Atferdsproblemene opprettholdes så lenge de problematiske transaksjonene finner sted; utrygg tilknytning, skjevutviklet «indre arbeidsmodell», relasjonelle vanskeligheter, familiekonflikter, manglende foreldrekompetanse, vold mellom foreldre, lav sosioøkonomisk statusvanskjøtsel/forsømmelse/fysisk og psykisk mishandling/sekuelle overgrep. Dersom en atferdsendring skal kunne finne sted, må en som nevnt, restrukturere vesentlige faktorer innad i det sosiale miljøet (Mikkelsen, 2005, s. 193, s. 195).

Esposti et al. (2020) legger vekt på for risikoen for og utviklingen av atferdsvansker og viste seg stabil fra 7-50 år. Dette påpeker også Kvello (2007) som også viser til studier bekrefter at atferdsvansker viser seg stabile og gjennomgående over tid, og like stabile som f. eks intelligens I forskning viser atferdsvansker seg like stabile som f. eks intelligens. Nåværende atferdsvansker kan derfor predikere atferdsvansker i framtid (Kvello 2007, s. 308). Dette bekreftes igjen Myers et al. (1998 s. 483) som konkluderer med atferdsvansker som viser seg ved 10 år eller tidligere, kan predikere livslang alvorlig antisosial atferd. Fergusson et al. (2005) fant at barna som barn med store atferdsvansker i barndommen statistisk sett hadde vært knyttet til kriminelle forhold 10 ganger så ofte som barn med ingen eller lav grad av atferdsvansker.

5.4 Ulike perspektiver på atferdsvansker og hvorfor de forekommer

Jeg vil avslutningsvis presentere noen perspektiver man kan ha med seg når man ønsker å forklare atferdsvansker og hvilke bakenforliggende faktorer som kan være tilstede.

5.4.1 Det sosialkonstruksjonistiske perspektiv

Et sosialkonstruksjonistisk perspektiv på individer ser individet som et produkt av sin kulturelle og personlige historie samt sin umiddelbare sosiale kontekst. Teoretikerne som støtter oppunder denne teorien mener begreper som «tanker,», «emosjoner» og «selvet» ikke er biologisk betinget, men er skapt gjennom mellommenneskelig kontakt og kommunikasjon. Et konstruksjonistisk perspektiv innebærer også at forventinger og tro skaper sosiale realiteter. Enhver gruppe mennesker vil utvikle bestemte mellommenneskelige handlingsmønster, også kalt «gruppens uformelle rollestruktur». Slike forventinger kan etterhvert bli så forankret i en gruppe at enkelte barn aldri får den sosiale støtten de trenger, fordi lærere eller ansatte i barnehagen bare tenker at «personen er sånn» (Nordahl et al., 2005, s. 68).

5.4.2 Sosial interaksjonslæringsteori

Utgangspunktet for sosial interaksjonsteori er at atferdsvansker skjer ved at barnet lærer utagerende atferd i samspill med voksne, hovedsakelig i familien. Voksne og som bruker roping og kjefting som virkemidler for å få barnet til å gjøre noe, starter et samhandlingsmønster preget av tvang). Hvis en omsorgsnyter eller en lærer, ber et barn om å gjøre noe, og barnet reagerer med raserianfall, kan denne atferden forsterkes ytterligere dersom de voksne gir etter. Barna oppdager at slik atferd hjelper, og fortsetter. Dette defineres som en «forsterkningsfelle», altså en samhandling som har låst seg. Barnets utagerende atferd forsterkes når de voksne gir etter. Grunnen til at det kalles en felle, er at kortsiktig ettergivenhet (voksne gir etter når barnet utagerer), også kalt «kortsiktig gevinst» kan føre til akselererende negativ atferd på lang sikt. Denne «grunntreningen» til utagerende atferd skjer innad i familien, men at reaksjonsmønstrene generaliserer til situasjoner utenfor familien, f. eks til barnehage og skole. Utgangspunktet for teorien er at individet endrer seg som et resultat av interaksjonene det inngår i daglig. Hvis barnet har utviklet en negativ atferd, er det nødvendig å endre både barnets og den voksnes atferd (Nordahl et al., 2005, s. 72).

5.4.3 Sosial-kognitiv teori

Sosial-kognitiv teori betrakter individets utvikling som et resultat av gjensidig samhandling mellom dets atferd, indre personlige forhold (kognitive, emosjonelle og biologiske) og forhold i omgivelsene. Verden lærer i samspill med personene som finnes i dets omgivelser. De foregår med andre ord som modeller for læring, som barnet lærer atferd fra. Læringen har

sviktet når barnet ikke behersker ønskede ferdighet, og heller viser antisosial atferd. Teorien ble utviklet på 60-tallet av psykologen Alfred Bandura og ble ofte brukt som en forklaring på antisosial eller kriminell atferd. Flere forskere peker på en sammenheng mellom omsorgssvikt som en modell (engelsk: «modelling») for videre atferd i livet. Dette bekrefter f. eks begrepet om at «vold avler vold», da forskning viser at barn som har selv har opplevd vold i barndommen, er ofte voldelig i voksen alder. Spesielt hvis de ser de «positive» effektene ved vold, nemlig kontroll og dominansen over andre (Morizot & Kazemian, 2015, s. 41, s. 183).

6.0 AVSLUTTENDE BEMERKNINGER

Denne oppgaven er ment å vise sammenhenger og helheter og er ikke bastant på at «sånn er det!». Jeg har søkt å finne svar på om en barndom preget av omsorgssvikt kan ha noe å si for senere utvikling av atferdsvansker og konsekvensene dette kan medføre senere i livet.

Fokuset har vært på at atferdsvansker ofte har bakenforliggende årsaker, og at konsekvensene kan bli store om man ikke griper inn i disse barnas liv.

Jeg vil konkludere med at vi i funnene jeg har presentert ser at omsorgssvikt i barndommen kan føre til utvikling av atferdsvansker, antisosial atferd og kriminalitet senere i livet. Vi ser også en at omsorgssvikt påvirker tilknytningskvaliteten, som igjen får konsekvenser for barnas muligheter til å danne gode relasjoner og ferdes i utviklingsfremmende miljøer.

Forskningsartiklene jeg har funnet har stort sett vært engelske, med noen få unntak. I tillegg har forskning basert seg på kvantitative metoder. Jeg savner flere norske artikler og mer kvalitativ forskning, som absolutt trengs på dette området.

LITTERATUR

- Andershed, H. & Andershed, A-K. (2007). *Normbrytende atferd hos barn. Hva sier forskningen?* Oslo: Gyldendal Akademisk
- Appleyard, K., Egeland, B., Dulmen, M. H. M. & Sroufe, L. A. (2005). When more is not better: the role of cumulative risk in child behavior outcomes. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 46(3), 235-245. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/7979656_When_more_is_not_better_The_role_of_cumulative_risk_in_child_behavior_outcomes (Krever innlogging via NTNUnett eller VPN)
- Befring, E., Frønes, I. & Sørli, M-A. (2010). *Sårbare unge. Nye perspektiver og tilnærminger.* Oslo: Gyldendal Akademisk
- Bjørgero, T. (2015). *Forebygging av kriminalitet.* Oslo: Universitetsforlaget
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development. Experiments by nature and design.* Massachusetts: Harvard University Press
- Bårnes, V. & Løkse, M. (2015). *Informasjonskompetanse. Håndbok i kildebruk og referanseteknikker.* Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Clausen, S-E. (2004). Har barn som mishandles større risiko for å bli kriminelle? *Tidsskrift for Norsk psykologforening* 41(12). Hentet fra <https://www.nb.no/items/9a78c841cda9ae2817af1d83b6cc19ee?page=7&searchText=risiko> (Krever innlogging via Feide eller ID-porten/MinID)
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving.* (5. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk
- Drugli, M. B. (2008) *Atferdsvansker hos barn. Evidensbasert kunnskap og praksis.* Oslo: Cappelen Akademisk

- Egeland, B., Yates, T., Appleyard, K. & Dulmen, M. v. (2002). The Long-Term Consequences of Maltreatment in the Early Years: A Developmental Pathway Model to Antisocial Behavior. *Children's Services: Social Policy, Research, and Practice* 5(4), 249–260. Hentet fra <https://openurl.ebscohost.com/linksvc/select.aspx?sid=a9h&volume=5&date=2002-&spage=249&issn=10939644&genre=article&issue=4&title=Children%27s+Services%3a+Social+Policy%2c+Research+%26amp%3b+Practice&epage=260&atitle=The+Long-Term+Consequences+of+Maltreatment+in+the+Early+Years%3a+A+Developmental+Pathway+Model+to+Antisocial+Behavior.&aulast=Egeland%2c+Byron&isbn=10939644> (Krever innlogging via NTNU-nett eller VPN)
- Esposti, M. D, Pereira, S. M. P, Humphreys, D. K., Sale, R. D. & Bowes, L. (2020). Child maltreatment and the risk of antisocial behavior: A population-based cohort study spanning 50 years. *Child Abuse & Neglect* 99 (January 2020). Hentet fra <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0145213419304582> (Krever innlogging via NTNU-nett eller VPN)
- Fergusson, D. M., Horwood, L. J. & Ridder, E. M. (2005). Show me the child at seven: the consequences of conduct problems in childhood for psychosocial functioning in adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 46(8), 837–849. Hentet fra <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1469-7610.2004.00387.x> (Krever innlogging via NTNU-nett eller VPN)
- Finzi, R., Cohen, O., Sapir, Y. & Weizman, A. (2000). Attachment Styles in Maltreated Children: A Comparative Study. *Child Psychiatry and Human Development*, 31(2), 113-128. Hentet fra <https://link.springer.com/article/10.1023/A%3A1001944509409> (Krever innlogging via NTNU-nett eller VPN)
- Finzi, R., Ram, A., Har-Even, D., Snith, D. & Weizman, A. (2001). Attachment styles and aggression in physically abused and neglected children. *Journal of*

- Youth and Adolescence*, 30(6), 769-786. Hentet fra https://search.proquest.com/docview/204648458?rfr_id=info%3Axri%2Fsid%3Aprim (Krever innlogging via NTNU-nett eller VPN)
- Gulbrandsen, L. M. (Red.). (2014). *Oppvekst og psykologisk utvikling*. (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS
- Killén, K. (2017). *Sveket I. Risiko og omsorgssvikt - et helseproblem og tverrfaglig ansvar*. (5 utg.). Oslo: Kommuneforlaget AS
- Kjelsberg, E. & Dahl, A. A. (1999). A long-term follow-up study of adolescent psychiatric in-patients. Part II. Predictors of delinquency. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 99(4), 237-242. Hentet fra <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.16000447.1999.tb07218.x> (Krever innlogging via NTNU-nett eller VPN)
- Kjær, A-K. B. (2019). Risikovurderinger i barnevernet – hva innebærer det og når trengs det? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål* 02 (2019). Hentet fra <https://www.idunn.no/tidsskrift-for-familierett-arverett-og-barnevernrettslige-sp/2019/02/risikovurderinger-i-barnevernet-hva-innebaerer-det-og-naar>
- Kvaran, I. & Holm. (2012). *Barnevernsfaglig miljøterapi*. Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget
- Kvello, Ø. (2016). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Kvello, Ø. (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Nordahl, T., Sørli, M-A., Manger, T. & Tveit, A. (2005). *Atferdsproblemer blant barn og unge. Teoretiske og praktiske tilnærminger*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

McGauran, A., Brooks, M. & Khan, R. (2019). The role of emotional resilience, childhood parentification, and attachment style on antisocial behaviour in adulthood: a comparison of an offender and normative population. *Journal of Criminal Psychology*

10(2), 75-87. Hentet fra

https://search.proquest.com/docview/2214909304?rfr_id=info%3Axri%2Fsid%3Aprimmo# (Krever innlogging via NTNU-nett eller VPN)

Mikkelsen, T. (2005). *MST - Multisystemisk terapi. Fra holdning til handling*. I Schjelderup, L., Omre, C. & Marthinsen (Red.), *Nye metoder i et moderne barnevern* (s. 193-213). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Morizot & Kazemian. (2015). *The Development of Criminal and Antisocial Behavior*.

Theory, Research and Practical Applications. New York: Springer International Publishing Switzerland. Hentet fra <https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3319-08720-7> (Krever innlogging via NTNU-nett eller VPN)

Oldfield, J., Humphrey, N. & Hebron, J. (2015). Cumulative risk effects for the development of behaviour difficulties in children and adolescents with special educational needs and disabilities. *Research in Developmental Disabilities* 41-42 (June 2015), 66-75.

Hentet fra <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0891422215000499> (Krever innlogging via NTNU-nett eller VPN)

Sameroff, A. (1975). Early Influences on Development: Fact or Fancy? *Merrill-Palmer Quarterly*, 21(4), 267-294. Hentet fra

https://www.jstor.org/stable/23083878?seq=1&fbclid=IwAR1FGiUXlrQeSOR5fPnssviIUYJEKz6DjL9UBNQCPmK9LDSEkrrz3_F_ekY

(Krever innlogging via NTNU-nett eller VPN)

Smith, L. (2004). *Barn med atferdsvansker. En utviklingspsykopatologisk tilnæringsmåte*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS

Stewart, A., Dennison, S. & Waterson, E. (2002). Pathways from child maltreatment to juvenile offending. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice* 241 (241).

Hentet fra

[https://www.researchgate.net/publication/40871770 Pathways from child maltreatment to juvenile offending](https://www.researchgate.net/publication/40871770_Pathways_from_child_maltreatment_to_juvenile_offending) (Krever innlogging via NTNU-nett eller VPN)

Stover, C. S., Choi, M. J. & Mayes, L. C. (2018). The moderating role of attachment on the association between childhood maltreatment and adolescent dating violence. *Children & Youth Services Review* 94 (November 2018), 679-688. Hentet fra

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740918304018?via%3Dihub>

(Krever innlogging via NTNU-nett eller VPN)

Thidemann, I-J. (2015). *Bacheloroppgaven for sykepleierstudenter*. Oslo:

Universitetsforlaget AS

